

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשפ"ה, מספר 1622

עד שתחפץ רוני שויקה

על פי המקום, ולא היה לו רשות להרגיע עד שיאמר משה. נמצאת מקיים "על פי ה' ביד משה".

באמצעות הענן היו בני ישראל יודעים מתי לנסוע ומתי לחנות, אולם לענן לא הייתה רשות להתחיל את המסע או לחנות ללא ציווי מפורש של משה: קומה ה', שובה ה'. הענן היה מביע את רצון ה' לנסוע או לחנות, אולם הוא היה נאלץ להמתין עדיין לפקודותיו של משה. המדרש ממשיך במשל כדי להוסיף ולבאר את העניין:

מושלים אותו משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדו הרי אני ישן לי עד שתעירני משנתי. כך אמר המקום למשה: אין אנו הולכים עד שתאמר לנו "הלכו!"

משל פשוט, אפילו בנאלי, אבל ממש לא מתאים. הרי קודם לכן המדרש הסביר שהענן הוא שקבע למעשה מתי נוסעים, והפקודה של משה בעקבות הענן רק נתנה את האות לתזוזה בפועל. אבל במשל העבד הוא זה שקובע מתי יתעורר המלך, ולמלך עצמו אין שום חלק בהחלטה הזאת. אם כן, הנמשל אינו דומה כלל למשל, הוא אפילו הפוך לו!

נראה שהעניין אחר לגמרי. השאלה שעליה בא המשל לענות היא, בשביל מה אנחנו צריכים את כל הפרוצדורה הזאת? הרי גם כשמשה אומר "קומה ה'" ו"שובה ה'" ברור לכולם שלא משה הוא זה שמחליט מתי לנסוע ומתי לחנות! אם כן, בשביל מה צריך לחכות להוראה של משה? רק בשביל לתת לו קצת כבוד?

משל למלך שאמר לעבדו הרי אני ישן לי, עד שתעירני משנתי. פקודה פשוטה, ברורה ועם זאת בלתי ניתנת לביצוע כלל. כי המלך שכח לומר לעבדו פרט אחד קטן: מתי הוא רוצה לקום!

נתאר לעצמנו את מצבו של אותו עבד. המלך הלך לישון, "מת מעייפות". בשעות הקטנות של הלילה עדיין אין לעבד בעיה. המלך הלך לישון לפני שעות ספורות בלבד, ובלילה כולם ישנים, גם המלכים. אבל ככל שהבוקר עולה והעולם מתחיל להתעורר, העבד מתחיל להילחץ. האם עכשיו להעיר את המלך? הגיע הזמן לקום, או אולי הוא מעדיף לישון עוד שעה? שש בבוקר, שבע, שמונה, מתי המלך רוצה לקום? העבד נמצא כעת בין הפטיש לסדן: אם הוא יעיר את המלך דקה אחת לפני הזמן המתאים, לפני שהמלך שבע משנתו, הוא יתחייב בנפשו. בקרב גאוגמלה המכריע,

בפרשתנו מתחיל המסע אל ארץ ישראל, לאחר החניה הארוכה של כשנה במדבר סיני:

וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נִעְלָה הָעֲנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינִי וַיֵּשְׁכּוּ הָעֲנָן בְּמִדְבַּר פָּאֲרָן (במ' י:א-ב).

לפני כן, התורה מתארת את הנוהל שלפיו נסעו בני ישראל וגם חנו במדבר:

וּלְפִי הָעֹלֹת הָעֲנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יֵשְׁכֶן שֵׁם הָעֲנָן יִחְנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחְנוּ כָּל יְמֵי אֲשֶׁר יֵשְׁכֶן הָעֲנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָחֹנוּ. וּבְהֶאֱרִיךְ הָעֲנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסְעוּ... עַל פִּי ה' יִחְנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ (ט:יז-כג).

דברים מפורשים. החניות והמסעות נקבעו תמיד על פי הענן: כאשר הענן היה עולה מעל המשכן הם היו מפרקים את המחנה ומתחילים ללכת, וכאשר הענן היה חונה הם היו חונים. על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. אולם בהמשך ישנם שני פסוקים הרומזים כי גם למשה היה תפקיד מסוים בזה:

וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצוּ אֹיְבָיִךְ וַיִּנְסוּ מִשְׁנְאִיֶּךָ מִפְּנֶיךָ. וּבִנְחָה יֹאמֶר שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל (י:לה-לו).

אם הענן כבר קם, למה משה מצווה "קומה ה'"? ואם הענן נח, מדוע מצווה משה "שובה ה'"? מה פשר האמירות המיותרות האלו? כך דרשו חכמים במדרש ספרי זוטא¹:

ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, מלמד שהיו נוסעים על פי משה.

כתוב אחד אומר "וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה". וכתוב אחד אומר "עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחְנוּ". וכי היאך אפשר לקיים שני הכתובים הללו?

הא כיצד, בזמן שהיו נוטלים היה עמוד הענן נעקר ממקומו על פי המקום, ואין לו רשות להלך עד שיאמר משה. הגיעו למקום שהיו חונים, היה עמוד הענן מנמנם על גבי המחנה

* ד"ר רוני שויקה, המחלקה להיסטוריה כללית,

אוניברסיטת בר-אילן.

1 מהדורת הורוויץ, עמ' 266, על פי מדרש הגדול וילקוט שמעוני.

הסוד הנורא הזה של המלך, שהמדרש גילה ברמז בלבד, חשוף לגמרי בשיר השירים:

הנה מטותו של שלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל. כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרביו על ירכו מפחד בלילות (ג:ז-ח).

'מפחד בלילות' של המלך, כמובן. גיבורי ישראל אינם מפחדים, שהרי הם גיבורים. זה רק המלך שפחד. ובגלל אותו פחד, הוא רוצה שיישארו לידו בלילה. ולכן הוא מצווה, ומזהיר, וחוזר ומשביע:

השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או בלילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ (שיר"ש ג:ה).

'עד שתחפץ' – אסור לכם להעיר את האהבה בשום אופן. אבל כאשר היא תחפץ, באותו רגע ממש, ללא שום דיחוי, אתם חייבים להעיר אותה! וכמו באגדת היפהפייה הנרדמת, רק אתם תוכלו להעיר אותה, אחרת היא לא תקום.

אתם שואלים מתי היא תחפץ? אינכם יכולים לדעת.

לכן אין לכם ברירה אלא לשבת על-יד המיטה, לשמור את שנתה של האהבה, לעקוב אחר כל סימן קל, כל שריר שזע בפנים, כל רפרוף עפעף. אתם חייבים לשמור על ערנות, לא לנמנם חלילה, לא להחמיץ את הרגע. כי אם תחמיצו אותו – 'דודי חמק עבר', ומי יודע מתי הוא יחזור שוב. וקשה כל-כך לשמור על ערנות אלפיים שנה, לא לאבד ריכוז לרגע קט.

אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קנאותי רסיסי לילה (שיר"ש ה:ב).

המדרש מפרש: אני ישנה – מן הקץ, ולבי ער – לגאולה.

אי-אפשר שלא לישון כלל, זה מעל לכוחות אנושיים. והגלות הארוכה כל-כך מתישה, מטשטשת את החושים, כך שאני ישנה. אבל לבי ער לגאולה. לא להחמיץ את דפיקת הדוד על הדלת. להיות מוכנה להעיר את האהבה לכשתחפץ. בדיוק כשתחפץ.

והמשורר בתהלים (קל:ו) אומר: "נפשי לה' משמרים לבקר שמרים לבקר". רש"י מפרש שם: הריני מן המצפים לגאולה, שומרים לבוקר, המצפים וחוזרים ומצפים קץ אחר קץ. עד שתחפץ.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

רגע לפני שהאימפריה הפרסית האדירה נכנעה לפני צבאו של אלכסנדר מוקדון, אלכסנדר הגדול לא התעורר, והמפקדים שלו לא העזו להעיר אותו על מנת לקבל פקודות, אף על פי שהשחר עלה מזמן והצבא הפרסי כבר עמד בעמדות הקרב שלו.² שלמה המלך ישן עד שליש היום, ואף אחד לא העז להעירו אף על פי שכבר ארבע שעות קודם לכן צריך היה לפתוח את שערי בית המקדש ולהקריב את קורבן התמיד.³ וכאן, במשל הנ"ל, לכאורה אין למלך שום משימה דחופה. הוא בוודאי רוצה לשבוע משנתו ללא הפרעה. אז למה להסתכן סתם? עדיף לחכות. אבל מצד שני, בזמן כלשהו יצטרך המלך לקום, לא כן? ואם לא נעיר אותו עכשיו, תמיד יש סיכוי שבדקה הקרובה הוא יתעורר לבד. ואם הוא יתעורר לבד, יתברר למפרע שהעבד לא מילא אחר הפקודה להעיר את המלך. גם במקרה זה הוא יתחייב בנפשו. מה שהוא יעשה, לא יהיה טוב. וכך, העבד עומד כל הבוקר על-יד הדלת, מזיע מרוב לחץ ומחשבות, להעיר או לא להעיר, וכמעט יוצא מדעתו. הפעם סידרו אותו כהוגן.

אומנם אם העבד הוא חכם, והוא חכם, הוא יגיע לפתרון המתבקש הבא: אחרי שהמלך ילך לישון, הוא ייכנס בשקט לחדרו של המלך, ייזהר שהמלך לא יתעורר חלילה, ויישב כל הלילה ליד מיטתו של המלך. הוא יתבונן בפניו של המלך ויעקוב אחר שנתו. ברגע שהוא יראה שהמלך מגלה סימנים של התעוררות, עוד לפני שהוא יקום, בדיוק ברגע הזה הוא יעיר את המלך. כך הוא גם מילא אחר הפקודה להעיר את המלך, וגם עשה זאת בזמן שהמלך אכן רצה להתעורר. מחוכם מאוד.

אבל כאן אנחנו צריכים לשאול מה פשר הפקודה המוזרה של המלך? 'הרי אני ישן לי, עד שתעירני משנתי'. אם הוא רוצה לקום בשעה מסוימת, שיאמר מתי להעירו, ואם הוא רוצה שלא יעירו אותו, שיבקש זאת. מה אם כן פשר הפקודה הזאת? והתשובה ברורה ומובנת לכולם עד כאב, למרות שמסיבות מובנות היא אינה מפורשת: המלך פוחד לישון לבד. הוא רוצה שמישהו יישאר לידו בלילה, אבל מתבייש לבקש זאת במפורש. לכן הוא נותן לעבדו את הפקודה המוזרה, מתוך ביטחון מלא שהעבד יידע איך לפרש אותה, ויישאר ליד מיטתו כל הלילה.

זאת בדיוק הסיבה שלענן אין רשות להלך עד שיאמר משה; כדי להבטיח שעניי משה והעם כולו יהיו תלויות בענן תמיד, שלא יסיחו את דעתם מהשכינה אפילו לרגע. אבל הקדוש ברוך הוא אינו רוצה לדרוש זאת ממשה ומישראל בצורה מפורשת. זה חייב לבוא מהם, וצריך לבוא מאהבה. לכן הוא נותן את הפקודה המוזרה: אין אנו הולכים עד שתאמר לנו "הלכו!". זהו גם פירושו של הפסוק "וְהָאֲרִיץ הָעֵנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה', וְלֹא יִסְעוּ" (במ' ט:יט). לשמור משהו פירושו לצפות בו, להתבונן בו, לא להסיט ממנו את העיניים. כאשר הענן היה על המשכן, בני ישראל נתנו בו את עיניהם, צפו בו תמיד, שמרו אותו, לראות מתי הוא מבקש להתעורר, וכאשר הוא היה מגלה סימנים שהוא מבקש לקום, אזי היה משה נותן את האות: קומה ה'!

2 פלוטארכוס, חיי אישים: אישי יוון, בתרגום א"א הלוי, ירושלים תשמ"ו, עמ' 441.

3 ויקרא רבה פרשה יב, ה (שמיני).